

1640 onderkennen. Men kan het boek dan ook niet zonder een gevoel van teleurstelling wegleggen.

G. de Bruin

E. Kloek, N. Teeuwen, M. Huisman, ed., *Women of the Golden Age. An international debate on women in seventeenth-century Holland, England and Italy* (Hilversum: Verloren, 1994, 190 biz., ISBN 90 6550 383 8).

Ter gelegenheid van de tentoonstelling gewijd aan de zeventiende-eeuwse schilderes Judith Leyster werd in het Frans Hals Museum een symposium over de positie van de vrouw in het vroegmoderne Nederland gehouden. Ook kwamen vergelijkingen met de situatie in Engeland en Italië aan bod. Uiteindelijk zijn tien papers met commentaren in dit boek opgenomen en zij staan alle in het teken van het onderzoek naar het begrip 'gender'. Het beoefenen van vrouwengeschiedenis is immers veranderd. Zoals Els Kloek het in haar inleiding formuleert, kan nu in plaats van historici onder de feministen beter gesproken worden van feministen onder de historici. Zij onderwerpen met hun bijzondere uitgangspunten de bestaande hiërarchieën van analytische categorieën in de historische discipline aan een vorm van wetenschappelijke kritiek. Maar daarmee is eigenlijk maar een beperkte optiek gegeven, zeker voor de vroegmoderne periode die geen discussie kent over sexeverhoudingen en waarin de identiteit van de vrouw nog helemaal vorm moet worden gegeven.

Het boek is in drieën verdeeld. Eerst proberen Agnes Sneller, Lia van Gemert en Giesela van Oostveen aan de hand van de schrijvers Cats, Van Beverwijck en Bredero een contemporain beeld van de vrouw te schetsen. Dat kan tot een interessante analyse van de ideeën van deze zeventiende-eeuwers leiden, die door commentatoren wordt bevestigd, zoals in het geval van 'de laatste twee' OF wij zien, zoals bij Cats, twee werelden samenkomen. Die van 'Snellef waarin' Cats bijbelteksten manipuleert en vrouwen een ondergeschikte plaats geeft en die van A. Th. van Deursen die uitlegt dat de auteur slechts de theologen van zijn tijd volgde en tevens een verdediger van vrouwen was. In het tweede gedeelte over de sociaal-culturele benadering van vrouwenlevens gebeurt iets dergelijks. Lotte van de Pol waarschuwt voor het tekort schieten van de gegevens uit de Amsterdamse ondertrouwregisters om de migratie van vrouwen te kunnen vaststellen. Velen trouwden immers niet. Ook Marybeth Carlson geeft aan de hand van het Rotterdamse notarieel een verrassend gedifferentieerd beeld van vrouwelijk huispersoneel in die stad. Eigenlijk volgen hier slechts aanvullingen op. Dat is niet het geval met het commentaar van Brita Rang die Heidi de Mares aannemelijke 'gender' interpretatie van Simon Stevin's verhandeling over huizenbouw, 'Huysbou', geheel afwijst. De Mares visie op een Stevin die in een lange traditie staat, waarin de wiskunde een ordenende inbreng heeft om de mensen deel van de natuurlijke, goddelijke orde te laten zijn, bevalt haar niet. Evenmin het idee dat Stevin, uitgaande van het aristotelische wereldbeeld in huis alles soepel (ook in technische zin) wil laten verlopen. Voor Rang behoort Stevin daarentegen rond 1600 reeds tot een streven de mens op een nieuwe verlichte manier te benaderen. Veel gematigder is de tegenstelling tussen Anne Laurence en Mary Prior over hoe vrij de Engelse vrouw in de zeventiende eeuw was.

Tenslotte wordt onder het kopje 'Transgressing gender codes' door Mirjam de Baar een vergelijking tussen de levens van de geleerde Anna Maria van Schurman en de mystica Antoinette Bourignon gemaakt. Daarna beschrijft Silvia Evangelisti het leven van de erudiete

non Angelica Baitelli uit Brescia, waarna Olwen Hufon in een magistraal kort commentaar het Italiaanse kloosterleven kenschetst en Baitelli's handelen als toch minder opkomend voor haar sexe typeert. Caroline Murphy overkomt hetzelfde naar aanleiding van haar boeiende relaas over de carrière van de Bolognese schilderes Lavinia Fontana. Want Cynthia Kortenhorst geeft vanuit kunsthistorisch perspectief er enkele kanttekeningen bij die deze loopbaan meer van toevalligheden afhankelijk maakt dan van haar vrouwzijn. Ook voor wie zich niet met vrouwengeschiedenis bezig houdt, geeft dit boek een goede kijk op wat op dit gebied tussen ideologische tegenstellingen en interdisciplinaire benadering tot de mogelijkheden behoort. De geïnteresseerde lezer is echter wel verrast dat het hoofdstuk over vrouwen van Simon Schama in zijn *Embarrassment of riches* hier zo vaak aan een doorlichting moet worden onderworpen.

E. O. G. Haitsma Mulier

A. Th. van Deursen, *Een dorp in de polder. Graft in de zeventiende eeuw* (Amsterdam: Bert Bakker, 1994, 378 blz., f69,90, ISBN 90 351 1443 4 (gebonden), f49,90, ISBN 90 351 1447 7 (paperback)).

Onverdroten en onverstoort werkt de Amsterdamse hoogleraar A. Th. van Deursen voort aan een indrukwekkend oeuvre; zonder twijfel is hij de grootste levende autoriteit op het terrein van de Republiek. Zijn laatste boek sluit nauw aan bij het in 1991 opnieuw uitgegeven *Mensen van klein vermogen*. Het thema is weer het dagelijks leven in Holland tijdens de Gouden Eeuw, maar het wordt nu heel anders bekeken. De globale benadering heeft plaatsgemaakt voor een minutieuze detailanalyse, waarvan de algemene geldigheid niet *a priori* wordt aangenomen. Het wel en wee van het gewone volk heeft moeten wijken voor het reilen en zeilen van een complete gemeenschap. De concentratie op het stedelijk gebeuren heeft plaatsgemaakt voor een fixatie op het platelandsleven. De Tachtigjarige Oorlog heeft moeten wijken voor de zeventiende eeuw. De benadering, thematiek, plaats en tijd zijn dus ingrijpend gewijzigd. De keuze van de auteur is gevallen op het Noordhollandse polderdorp Graft, dat ligt op het Schermereiland ten zuiden van Alkmaar. Die keuze vloeit in hoofdzaak voort uit de schat aan archiefmateriaal die van het dorp bewaard is gebleven, bestaande uit vroedschapsresoluties, keurboeken, kerkeradsnotulen, fiscale gegevens, rechterlijke stukken, notariële archieven, kasboeken en doop-, trouw- en begraafregisters. De auteur weet aan de hand van dit lacuneuze materiaal, dat ingenieus met elkaar wordt gecombineerd, een indringend beeld te schetsen van de loop van de bevolking, de opvoeding, het onderwijs, de godsdienstige verhoudingen, het huwelijksleven, de beroepsuitoefening, de sociale structuur, het culturele peil, het bestuur, de armenzorg, het gevaar van water, brand, ziekte en dood, de criminaliteit en de invloed van het supralokaal gebeuren. Graft komt naar voren als een welvarende gemeenschap van ruim 3000 zielen, die afhankelijk was van de zeevaart, de visserij en de ermee verbonden zeil-, touw- en visnetnijverheid; de bedrijvigheid en werkgelegenheid liepen dan ook snel terug toen de economische conjunctuur op het eind van de zeventiende eeuw inzakte. De gemeenschap telde geen echte vermogenden; er was een bovenlaag van welgestelden (ca. 12%), een brede laag van onafhankelijken (ca. 68%) en een onderlaag van onvermogenden en armlastigen (ca. 20%). Religieus bestonden er merkwaardige verhoudingen: de grote meerderheid was gereformeerd (64-77%); slechts een kleine minderheid was doopsgezind (12-19%) of katholiek (11-17%). Men kan zich niet aan de indruk onttrekken dat de grote genegenheid waarmee de auteur de gemeenschap beschrijft daarmee nauw samenhangt. De bestuurselite werd gerecruiteerd uit welvarende